

บทที่ ๖

กรรม : พื้นฐานทางจริยศาสตร์

พื้นฐานทางจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญา คือ หลักกรรม ซึ่งสอนให้บุคคลรู้จัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และเป็นหลักคำสอนสำคัญที่สุดประการหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ควรประพฤติ หลักกรรมนี้เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง เพราะบุคคลมองเห็นได้ยาก อีกทั้งมีความต่อเนื่องจากอดีตสู่นาคต อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าได้สอนเรื่องกรรมให้บุคคลค้ำนึ่งไว้เสมอว่า

“สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักไปตามกรรม เข้าถึงผลแห่งบุญและบาป คือผู้มีกรรมเป็นบาปจักไปสู่นรก ส่วนผู้มีกรรมเป็นบุญจักไปสู่สุคติ เพราะฉะนั้น พึงทำกรรมงาม อันจะนำไปสู่สัมปรายภพสั่งสมไว้ บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปรโลกข”

๑. มูลเหตุของกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำ ซึ่งเกิดจากความคิดคำนึงถึงอดีต อนาคต และปัจจุบัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “กรรมชาติ ๓ อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม..... คือ ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารถนารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต ๑ ความพอใจย่อมเกิด เพราะปรารถนารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต ๑ ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารถนารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน ๑”

นอกจากนี้ยังมีสิ่งสำคัญ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงของมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดกรรมด้วยเช่นกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ว่า “กรรมชาติ ๓ อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑” ซึ่งกรรมที่เกิดจากความรู้สึกทั้ง ๓ ประการนั้น มี ๒ ประเภท คือ

๑. โลภะ โทสะ โมหะ เป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำที่ชั่วหรือไม่ดี เรียกว่า “อกุศลกรรม”

๒. อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำที่ชอบหรือดี เรียกว่า “กุศลกรรม”

๒. การแสดงออกของกรรม

กรรมแสดงออก ๓ ทาง คือ กาย วาจา และใจ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ทุจริต หรือ การกระทำที่ชั่วมี ๓ ประการ คือ

ก) กายทุจริต หมายถึง ความประพฤติชั่วทางกาย ประกอบด้วย การกระทำ ๓ อย่าง คือ การฆ่าสัตว์ การลักฉ้อโกงทรัพย์ การประพฤตินิन्दในกาม

ข) วจิตุจริต หมายถึง ความประพฤติชั่วทางวาจา ประกอบด้วย การพูด ๔ อย่าง คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ

ค) มโนทุจริต หมายถึง ความประพฤติชั่วทางใจ ประกอบไปด้วย การคิด ๓ อย่าง คือ ความโลภอยากได้ของผู้อื่น การพยายามบปองร้าย การเห็นผิดจากคลองธรรม

๒. สุจริต หรือ การกระทำที่ชอมี ๓ ประการคือ

ก) กายสุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบทางกาย ประกอบไปด้วย การกระทำ ๓ อย่าง คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักฉ้อโกงทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินิन्दในกาม

ข) วจิตุสุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบทางวาจา ประกอบไปด้วย การพูด ๔ อย่าง คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

ค) มโนสุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบทางวาจา ประกอบไปด้วย การคิด ๓ อย่าง คือ การไม่โลภอยากได้ของเขา การไม่พยายามบปองร้ายเขา การเห็นชอบตามคลองธรรม

๓. หลักการของกรรม

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ทุกคน คิดคำนึงถึงการกระทำของตนเองว่า เมื่อทำสิ่งใดต้องได้รับสิ่งนั้นดังที่ทรงตรัสไว้ว่า

“สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต”^๔

ที่สำคัญคือกรรมนั้นไม่มีผู้อื่นกระทำให้ ดังนั้นทุกคนจึงเป็นผู้ทำกรรมให้กับตนเองและเป็นผู้ส่วยกรรมด้วยตนเองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ก็บาปกรรมนั้นแหละ ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน ไม่ใช่บิดา
ทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสายโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะ
และพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่าน
เองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”^๗

เพราะฉะนั้นบุคคลจะดีหรือชั่วจึงขึ้นอยู่กับตนเอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัส
ไว้ว่า

“ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง
ย่อมหมดจดด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์
ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่น
พึงชำระคนอื่นให้หมดจดหาได้ไม่”^๘

๔. การให้ผลของกรรม

กรรมทุกอย่างนั้นผู้กระทำต้องได้รับผลเสมอ และกรรมจะอยู่กับผู้กระทำ
อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ก็บุคคลทำกรรมใด ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ
กรรมนั้นแหละเป็นของ ๆ เขาและเขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป
หนึ่งกรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตนฉะนั้น
เพราะฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดีสั่งสมไว้สำหรับภพหน้า
บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^๙

การให้ผลของกรรมนั้นถึงแม้ว่ามีความซับซ้อนและมองเห็นได้ยาก แต่ผู้
กระทำก็สามารถที่จะรู้ได้ด้วยตนเอง และคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นได้ยืนยันถึง
การให้ผลของกรรม ซึ่งสามารถจัดได้ดังนี้

๔.๑ การให้ผล ๒ ชั้น

กรรมที่บุคคลกระทำนั้นมีลักษณะการให้ผล ๒ ชั้น คือ ผลชั้นในและ
ผลชั้นนอก

๑. ผลชั้นใน คือ ความรู้สึกซึ่งเกิดขึ้นในใจผู้ทำทันที เช่น ทำชั่ว
ทำให้ใจเศร้าหมอง หรือทำความดีทำให้เกิดความสบายใจ

๒. ผลชั้นนอก คือ การปรากฏของลาภ ยศ สรรเสริญ หรือ
เสื่อมลาภ อับยศ นินทา ซึ่งผลชั้นนอกนี้ต้องใช้เวลาพิสูจน์เห็นได้ยาก เป็นสิ่งที่
ต้องใช้เวลา

๔.๒ การให้ผลดีและชั่ว

การกระทำทุกอย่างนั้นต้องมีผล แต่ผลนั้นไม่ได้ปรากฏโดยทันที
บางครั้งก็ทำให้เกิดปัญหาว่า “ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี” พระพุทธเจ้าได้แสดงถึง
กรรมและการให้ผลของกรรมเพื่อตอบ ปัญหาดังกล่าวไว้ ดังนี้

๑. การให้ผลดีและชั่วในชีวิตปัจจุบัน ๔ ประการ คือ

๑) ผู้กระทำชั่ว ทางกาย วาจา ใจ ได้รับผลแห่งการทำชั่วนั้นก่อน เพราะใจนึกถึงความชั่วที่ตนเองกระทำอยู่เสมอ

๒) ผู้กระทำชั่ว ทางกาย วาจา ใจ ได้รับผลแห่งความดีที่ตนเคยกระทำไว้ เพราะใจนึกถึงความดีที่ตนเคยกระทำไว้

๓) ผู้กระทำดี ทางกาย วาจา ใจ ได้รับผลแห่งการทำชั่วนั้นก่อน เพราะใจนึกถึงความชั่วที่ตนเคยกระทำไว้

๔) ผู้กระทำดี ทางกาย วาจา ใจ ได้รับผลแห่งความดีที่ตนเคยกระทำอยู่เสมอ

๒. การให้ผลดีและชั่วในอนาคต ๔ ประการ คือ

๑) ผู้ทำชั่วทางกาย วาจา ใจ ตายไปแล้วตกนรกก็มี เพราะบุคคลประเภทนี้ได้ทำกรรมชั่วต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะจะดับจิตนึกถึงอกุศลกรรมนั้นตายไปแล้วจึงไปเกิดในนรก

๒) ผู้ทำชั่วทางกาย วาจา ใจ ตายไปแล้วไปเกิดในสวรรค์ก็มี เพราะบุคคลประเภทนี้ทำกุศลไว้บ้างในอดีต เมื่อจะดับจิตนึกถึงกุศลกรรมนั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓) ผู้ทำสุจริตทางกาย วาจา ใจ เมื่อสิ้นชีพแล้วไปสวรรค์ก็มี เพราะบุคคลประเภทนี้ ทำความดีติดต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะจะดับจิตนึกถึงกุศลกรรมนั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลก

๔) ผู้ทำสุจริตทางกาย วาจา ใจ ตายแล้วไปเกิดในนรกก็มี เพราะบุคคลประเภทนี้ได้ทำความชั่วไว้บ้างในอดีต ขณะจะดับจิตนึกถึงอกุศลกรรมนั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในนรก ๑๐

๔.๓ ความเร็วหรือช้าในการให้ผลของกรรม ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๔ ประการคือ

๑) คติสมบัติ หมายถึง สถานที่ประกอบกรรมนั้นๆ เหมาะแก่อกุศลแก่การให้ผลของกรรม

๒) อุปธิสมบัติ หมายถึง ความพร้อมของร่างกาย

๓) กาลสมบัติ หมายถึง ความเหมาะสมกับกาลเวลา

๔) ปโยคสมบัติ หมายถึง การกระทำประกอบด้วยความตั้งใจจริง มีความพยายามสูง ๑๑

๕. กรรมพื้นฐานที่ทำให้เกิดผลกับบุคคล

พระพุทธเจ้าได้แสดงถึงผลอันเนื่องมาจากกรรมไว้ ๗ คู่ดังนี้

๑. มีอายุน้อยเพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืนเพราะไม่ฆ่าสัตว์

๒. มีโรคน้อยเพราะเบียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อยเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์

๓. มีผิวพรรณทรามเพราะช้ำโกรธ มีผิวพรรณดีเพราะไม่ช้ำโกรธ

๔. มีศักดาน้อยเพราะมักริษยา มีศักตมากเพราะไม่มักริษยา

๕. มีโภคทรัพย์น้อยเพราะไม่ให้ทาน มีโภคทรัพย์มากเพราะให้ทาน

๖. เกิดในตระกูลต่ำเพราะกระด้างถือตัวไม่อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูง เพราะไม่กระด้างถือตัว แต่รู้จักอ่อนน้อม

๗. มีปัญญาทรามเพราะไม่เข้าไปสมณะพราหมณ์ ได้ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น มีปัญญาดีเพราะเข้าไปสมณะพราหมณ์ ได้ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น ๑๒

เพราะฉะนั้นแล้ว“ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่าน ทั้งหลายไซ้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับเลย ถ้าท่านทั้งหลาย จักทำหรือทำอยู่ซึ่งบาปกรรมไซ้ ท่านทั้งหลาย แม้จะหะหนึ่ไปก็ย่อมไม่พ้นไปจากความทุกข์เลยฯ” ๑๓

๖. หลักกรรมของพระพุทธเจ้ากับมัจฉาทิฎฐิ ๓ ลัทธิ

ก่อนพุทธกาลจนถึงปัจจุบันมักมีปัญหาถกเถียงกันอยู่เสมอ เช่น เหตุใดชีวิตจึงต้องเป็นแบบนี้ ทำไมฉันจึงต้องมีความทุกข์ด้วย เพราะอะไรฉันจึงไม่มีความสุขอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีความสุขและความทุกข์ ฯลฯ ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ในสมัยก่อนพุทธกาลมีคำตอบอยู่ ๓ ประการ ตามลัทธิความเชื่อ ๓ ลัทธิ คือ

๑. ปุพเพตเหตุวาทะ เป็นลัทธิที่เชื่อว่าความสุข ความทุกข์ และวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับกรรมเก่าที่ได้กระทำไว้ในอดีตชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า

“สุข ทุกข์หรือทุกข์มสุข อย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลเสวยนั้น
ล้วนแต่มีกรรมที่ได้ทำไว้ แต่ก่อนเป็นเหตุ”^{๑๕}

การดำเนินชีวิตทั้งหมดถูกกำหนดไว้ด้วยกรรม ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ทุกคนจึงต้องยอมรับชะตาชีวิต

๒. อิศรมิมานเหตุวาทะ เป็นลัทธิที่เชื่อว่าสุข ทุกข์ และวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับผู้เป็นใหญ่ (พระผู้เป็นเจ้า) จะดลบันดาลให้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“สุข ทุกข์ หรือทุกข์มสุขอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลเสวยนั้น
ล้วนแต่มีการสร้างสรรของอิสรชนเป็นเหตุ”^{๑๖}

ชีวิตจะดีหรือชั่วก็ขึ้นอยู่กับความเมตตาของพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์ไม่มีอิสระที่จะกระทำการต่างๆ เพื่อความเจริญของของตน ดังนั้นมนุษย์จึงต้องบวงสรวงบูชาพระผู้เป็นเจ้า เพื่อพระองค์จะได้ประทานความสุขความเจริญให้กับชีวิต

๓. อเหตุปัจจยวาทะ เป็นลัทธิที่เชื่อว่าสุข ทุกข์และวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นไม่มีเหตุปัจจัย ทั้งสุขและทุกข์เกิดขึ้นลอยๆ ความเจริญรุ่งเรืองหรือตกต่ำเป็นไปตามโอกาสหรือความบังเอิญ ดังคำกล่าวที่ว่า

“สุข ทุกข์ หรือทุกข์มสุขอย่างใดอย่างหนึ่ง
ที่บุคคลเสวยนั้นล้วนแต่หาเหตุปัจจัยมิได้”^{๑๗}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า แนวการตอบคำถามเรื่องเหตุแห่งความทุกข์ และสุข รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้ง ๓ ประการนั้น ก่อให้เกิดการหลงผิด และเรียกผู้หลงผิดตามแนวคิดทั้ง ๓ ประการว่า “มัจฉาทิฎฐิ” และทรงโต้แย้งลัทธิทั้ง ๓ นั้นดังนี้

๑. โต้แย้งลัทธิปุพเพตเหตุวาทะ

แนวคิดบางประการของลัทธิปุพเพตเหตุวาทะนั้น พระพุทธเจ้าทรงเห็นด้วยคือเรื่องกรรมในอดีตที่บุคคลได้ทำไว้ และผู้กระทำต้องรับผลแห่งกรรมนั้น

แต่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า การกระทำที่ยึดกับอดีตนั้นแท้จริงมีใช้กรรมเก่า ในอดีตกำหนด แท้จริงแล้วเป็นความตั้งใจในปัจจุบันดังที่ทรงตรัสไว้ว่า “...ถ้าเช่นนั้นเพราะกรรมที่ได้ทำไว้แต่ก่อนเป็นเหตุ ท่านทั้งหลายจักต้องฆ่าสัตว์ จักต้องลักทรัพย์ จักต้องประพฤติกกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ จักต้องพูดเท็จ จักต้องพูดคำส่อเสียด... จักต้องมีจิตพยาบาท จักต้องมีความเห็นผิด ...ก็เมื่อ บุคคลยึดถือกรรมที่ได้ทำไว้แต่ก่อนโดยความเป็นแก่นสาร ความพอใจหรือความ พยายาม ว่ากิจนี้ควรทำหรือว่ากิจนี้ไม่ควรทำ ย่อมจะมีไม่ได้...”^{๑๗}

๒. โต้แย้งลัทธิอิสรมิมานเหตุวาทะ

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าสุข ทุกข์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำให้แก่ตนเอง หรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันหรือสัตว์โลกชนิดอื่นก่อกำขึ้น เพื่อผลประโยชน์ เพื่อระบาย ราคะ โทสะ โมหะ โดยที่ไม่มีพระเจ้าเป็นผู้บัญชาการ ดังที่พระพุทธองค์ ทรงตรัสไว้ว่า “...ถ้าเช่นนั้นเพราะการสร้างสรรค์ของอิสรชนเป็นเหตุ ท่านทั้งหลาย จักต้องฆ่าสัตว์วิเศษ จักต้องมีความเห็นผิด... เรามีวาทะสำหรับข่มขี่ ที่ชอบธรรม ในสมณพราหมณ์พวกนั้นผู้มีวาทะอย่างนี้”^{๑๘}

๓. โต้แย้งลัทธิเหตุปัจจุวาทะ

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าทุกอย่างล้วนมีเหตุปัจจัย ไม่มีอะไรมาจากความ ไม่มีอะไร ดังนั้นผลทุกอย่างย่อมเกิดจากเหตุ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “...ถ้าเช่นนั้น เพราะหาเหตุหาปัจจัยมิได้ ท่านทั้งหลายจักต้องฆ่าสัตว์วิเศษ จักต้องมีความเห็น ผิด... เรามีวาทะสำหรับข่มขี่ที่ชอบธรรม ในสมณพราหมณ์พวกนั้นผู้มีวาทะอย่าง นี้”^{๑๙}

จากการโต้แย้งแนวความคิดทั้ง ๓ ประการนั้น พระพุทธเจ้าได้เสนอธรรม ของพระองค์ไว้ เพื่อใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะเหตุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อ หมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ฉะนั้น...”

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตาม บุคคลนั้นเพราะเหตุจริต ๓ อย่าง เหมือนงามีปรกติไปตามฉะนั้น”^{๒๐}

๗. หลักการแก้กรรม

การกระทำทุกอย่างย่อมมีความผิดพลาด เพราะในการเป็นมนุษย์นั้นไม่มีบุคคลใดทำทุกสิ่งได้ถูกต้องสมบูรณ์ แต่เมื่อบุคคลรู้ว่าทำผิดไปแล้วก็ต้องยอมรับผลแห่งการกระทำนั้นๆ ในขณะเดียวกัน ต้องรู้จักการปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น โดยใช้ปัจจุบันเป็นจุดเริ่มต้น จากหลักการที่พระพุทธเจ้าสอนว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบันไม่ถ่องแท้ ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเถิด พึงทำความเพียรเสียในวันนั้นแหละ...”^{๒๑}

ซึ่งการแก้ไขกรรมหรือการแก้ไขการกระทำนี้ สามารถทำได้โดยอาศัยหลักอริยมรรค ๒ ข้อเป็นสำคัญ คือ

๑. สัมมาวายามะ หรือความเพียรชอบ ๔ ประการคือ

- ๑) สังวรปธาน คือ ระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น
- ๒) ปหานปธาน คือ ละบาปอกุศลอันเกิดขึ้นแล้ว
- ๓) ภวานาปธาน คือ ตั้งใจจะทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
- ๔) อนุรักษนาปธาน คือ ตั้งใจระทำกุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมและกระทำให้ดียิ่งขึ้น^{๒๒}

๒. สัมมาสติ หรือความระลึกชอบ ๔ ประการคือ

- ๑) กายานุปัสสนา คือ การระลึกถึงสภาพร่างกาย
- ๒) เวทนานุปัสสนา คือ การระลึกถึงสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์
- ๓) จิตตานุปัสสนา คือ การระลึกถึงความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่มีในตนเอง

๔) ชัมมานุปัสสนา คือ การระลึกถึงสิ่งที่ควรละเว้นและสิ่งที่ควรกระทำ การประพฤติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นทำได้ทุกเวลา ดังคำที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใด เวลานั้นถือว่าเป็น ฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดี ในพรหมจารีบุคคลทั้งหลาย กายกรรมเป็นส่วนเบื้องต้น ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องต้น สัตว์ทั้งหลาย

ทำกรรมอันเป็นส่วนเบื่องขวาแล้ว ย่อมได้ผลประโยชน์
อันเป็นส่วนเบื่องขวา ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว
จึงได้รับความสุข จงงอกงามในพระพุทธศาสนา
จึงไม่มีโรคถึงความสุข พร้อมด้วยญาติทั้งมวล”^{๒๓}

พระพุทธเจ้าได้ทรงยืนยันถึงความเป็นไปได้ในการแก้ไขผลของการกระทำ
ว่า

“ผู้ใดแลพึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษนี้ทำกรรมไว้อย่างไร
เขาจะต้องเสวยกรรมนั้นอย่างนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ การอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์^{๒๔} ของผู้นั้นย่อมมีไม่ได้ โอกาสที่จะ
ทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบย่อมไม่ปรากฏ ส่วนผู้ใดพึงกล่าว
อย่างนี้ว่า บุรุษนี้ทำกรรมที่ต้องเสวยผลไว้ด้วยอาการใดๆ
เขาจะต้องเสวยวิบากกรรมนั้นด้วยอาการนั้นๆ เมื่อเป็น
เช่นนี้ การประพฤติพรหมจรรย์ของผู้นั้นย่อมมีได้ โอกาส
ที่จะทำให้สุดแห่งทุกข์โดยชอบย่อมปรากฏ”^{๒๕}

๘. กรรมกับการเกิดใหม่

สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังเข้าไม่ถึงนิพพานนั้นยังต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏอยู่
เรื่อยไป^{๒๖} ทั้งนี้เพราะมีกรรมเป็นปัจจัยให้เกิด เปรียบเสมือนพืชที่จะงอกงามขึ้น
ได้ต้องอาศัย เนื้อที่ พืช และยางในพืช ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“กรรมจึงชื่อว่าเป็นไร่นา วิญญาณชื่อว่าเป็นพืช ตัณหาชื่อว่าเป็นยาง
เจตนา ความปรารถนาประดิษฐานแล้ว เพราะธาตุอย่างเลวของสัตว์
พวกที่มีอวิชชาเป็นเครื่องสกัดกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ
ด้วยประการฉะนี้ จึงมีการเกิดในภพใหม่ต่อไปอีก”^{๒๗}

การเกิดใหม่ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ วิญญาณ ซึ่งไม่ใช่ดวงเดิม
และไม่ใช่ดวงใหม่ แต่อาศัยของเก่าเกิดขึ้นใหม่ โดยดวงใหม่รับเอาคุณสมบัติ
ของดวงเก่าไว้ เหมือนกับต้นมะม่วงกับเมล็ดมะม่วง ดังนั้นการสืบภพสืบชาติและ
การสั่งสมบารมีจึงเป็นไปโดยอาการเช่นนี้ ซึ่งการเกิดใหม่จะเป็นสัตว์เหล่าไหนนั้น
ขึ้นอยู่กับกรรมที่ตนเองได้สร้างไว้ การที่สรรพสัตว์ต้องเกิดใหม่ก็เนื่องจากหลงอยู่
ในเหตุ ๔ ประการคือ

๑. กาโมฆะ คือ กาม ได้แก่ ความใคร่ในอารมณ์ที่ก่อให้เกิดกิเลส
๒. ภโวฆะ คือ ภพ ได้แก่ ความต้องการเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้
๓. ทิฏฐุฆะ คือ ทิฐิ ได้แก่ ความเห็นในทางที่ผิด
๔. อวิชชาโฆฆะ คือ อวิชชา ได้แก่ ความไม่รู้ ทำให้เกิดความ
ลุ่มหลงไปในทางที่ผิด^{๒๔}

อย่างไรก็ตามสรรพสัตว์มักจะจำภาพเก่าที่ตนเองเคยเกิดมิได้ ทั้งนี้เพราะ
สัตว์ต่างๆ นั้นขาดสติ มีความไม่รู้สึกรู้สีย่อยอยู่เสมอในชีวิตปัจจุบันก็ตาม

๙. จุดมุ่งหมายของการเกิดใหม่

การเกิดใหม่ของสรรพสัตว์เป็นไปตามปัจจัย ในขณะที่เดียวกันก็มีเป้าหมาย คือ
การพัฒนาตนให้บรรลุถึงความเต็มบริบูรณ์ซึ่งความดี โดยที่ดวงจิตปราศจากกิเลส
ทั้งหมด บริสุทธิ์ผ่องใส มีความพร้อมที่จะออกจากโลกนี้ และไม่หวนกลับมา
มีความทุกข์ในโลกนี้อีกซึ่งจุดมุ่งหมายนี้เรียกว่า “นิพพาน”

บรรณานุกรมและเชิงอรรถ

^๑ ส.ส.๑๕/๔๐๑/๑๓๗

^๒ อ.ต.ก.๒๐/๕๕๒/๓๑๙

^๓ อ.ต.ก.๒๐/๕๕๑/๓๑๘

^๔ ที.ปา.๑๑/๒๒๘/๑๙๔

^๕ ม.อุ.๑๔/๕๘๑/๓๒๓

^๖ บาบ หมายถึง ความต่ำทรามหรือการที่มีสภาวะจิตเลวลง มีลักษณะ
ให้ถึงทุกขคติ (สิ่งที่ทำให้ตกไปในที่ชั่ว) ความหมายที่ใช้กันทั่วไป เช่น ความเลว
ไม่ดีไม่งาม ฯลฯ สิ่งที่ทำให้ เกิดความบาปขึ้นก็คือ ความโลภ ความโกรธ
ความหลง ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจมนุษย์ ในพุทธศาสนามีคำที่ใช้เรียก บาบ
หลายคำด้วยกัน ดังนี้

๑. บาบ คือ การให้ถึงความพินาศ ให้ถึงคติชั่ว
๒. กิมพิส คือ การให้ถูกลงโทษ ถูกจองจำ
๓. เวร คือ ทำให้เกียจฉ้ง
๔. อม คือ ทำให้เศร้า ไม่สดชื่นแจ่มใส ทำให้เจ็บปวดรวดร้าวใจ

- ๕. ทุจริต คือ ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ
- ๖. ทุกกฏ คือ ทำชั่วทาง กาย วาจา ใจ
- ๗. อปฺปญฺญ คือ หมตบฺญ ไม่บริสุทธิ์
- ๘. อกฺุศล คือ เสียหาย หมตติ
- ๙. กัณหะ คือ ทำลายความสุข ฏฺุกรังเกียจ
- ๑๐. อาคฺุ คือ ทำให้ขุนเคื่อง ทำให้เป็นคนร้ายกาจ

๗ ม.อ.๑๔/๕๐๘/๒๘๗

๘ พุ.ธ.๒๕/๒๒/๓๑

๙ ส.ส.๑๕/๓๙๒/๑๓๐

๑๐ อ่านเพิ่มเติมได้จาก ม.อ. ๑๔/๖๐๓/๓๓๒-๓๓๓ และ ม.อ.

๑๔/๕๘๔--๕๙๓/๓๒๕-๓๒๗

๑๑ อภิธรรม ๓๕/๘๔๐/๔๕๙

๑๒ ม.อ.๑๔/๓๕/๓๒๔-๓๒๙

๑๓ พุ.อ. ๒๕/๑๑๕/๑๓๐

๑๔ อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๐๙

๑๕ อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๐๙

๑๖ อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๐๙

๑๗ อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๑๐

๑๘ อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๑๐

๑๙ อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๑๐

๒๐ พุ.ธ. ๒๕/๑๑/๑๓

๒๑ ม.อ.๑๔/๕๓๔/๒๙๙

๒๒ ที.ปา.๑๑/๒๓๐/๒๐๖-๒๐๗

๒๓ อัง.ติก.๒๐/๕๙๕/๓๖๒

๒๔ การประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง การปฏิบัติตามหลักธรรมต่างๆ

แต่ที่สำคัญคือการปฏิบัติกรรมฐาน โดยเฉพาะการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคข้อ
สัมมาสติ ซึ่งว่าด้วยสติปัฏฐาน ๔

๒๕ อัง.ติก. ๒๐/๕๔๐/๓๐๔

๒๖ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒

๒๗ อ.ต.ก. ๒๐/๕๑๗/๒๗๐

๒๘ ที่.ป.๑ ๑๑/๒๕๘/๒๒๑